

## РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Елена Янакиева

за дисертационния труд на Димитър Георгиев Русков

на тема: „Ролята на обществената библиотека в контекста на имиграционната и интеграционна политика на Холандия” (научен ръководител: доц. д-р Елица Лозанова-Белчева), представен за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки – Книгознание, библиотекознание, библиография.

Представяне на докторанта

Димитър Русков е магистър по библиотечно-информационни науки в СУ „Кл. Охридски”. Завършил е курс по холандски език и курс по интеграция в холандското общество в Свободния университет в Амстердам и притежава диплома по холандски език на ниво „влизане в Университет”. Завършил е четиримесечен курс по „Социални мрежи и интернет приложения и тяхното внедряване в ежедневната библиотечна работа”, като с тази придобита квалификация има право да работи като треньор по социални мрежи. Работил е като библиотечно-информационен работник в Градската библиотека в Харлем, Холандия, а от 2007 г. досега работи в Столична библиотека-Амстердам, където се занимава с обслужване на потребителите, организиране на мероприятия, междубиблиотечно заемане, комплектуване и организиране на библиотечни колекции. Владее отлично холандски език и английски език на много добро ниво. Техническите умения и компетенции включват отлично владение на програмите Word, Excel и PowerPoint. Димитър Русков има завършени курсове по междубиблиотечно заемане, курсове за библиотечни и музейни каталози, по електронни книги, по западноевропейска литература, философия, музика, изкуство и електронни игри. През 2014 г. получава награда за библиотечно нововъведение на Столична библиотека-Амстердам за създаването на „Клуб за култура Втора Родина”, присъждана за добре интегрирани се чужденци.

### 1. Обща характеристика и актуалност на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение и четири приложения. Общият обем е 242 страници, от които 220 основен текст. Библиографията включва 153 източника (41 на български език, 31 на английски и 81 на холандски език). Приложенията са четири /в общо 12 страници/ и съдържат формулярите на проведените емпирични изследвания – анкетни проучвания, фокус-група, дълбочинно интервю. В текста има и три таблици и 20 фигури.

Историята на човечеството винаги е била съпътствана от емиграционни и имиграционни процеси. През последните години отново сме свидетели на нарастваща имиграционна вълна към Европа и в частност към страните-членки на Европейския съюз. Затова проблемите на имиграцията и свързаната с нея интеграция на имигрантите са предмет на теоретични и емпирични изследвания, а мерките за регулирането и решаването им

станаха приоритетни за правителствата на страните-членки, но и на останалите европейски страни. Политици и изследователи говорят за проблемите на бежанците като заплаха за бъдещето на ЕС, а като мерки за решаването им бяха създадени редица нормативни документи и програми. Холандия е една от европейските страни, които имат дългогодишен опит в приемането и интегрирането на имигранти. След законодателни промени на холанското правителство, свързани с интегрирането на имигрантите, се засилва ролята на холандските обществени библиотеки, които заедно с различни организации предприемат редица инициативи, насочени към решаване на проблемите. Проучването на тези инициативи е важно за всички засегнати страни. Ролята на обществените библиотеки за подпомагане на интеграционните процеси е ново, все още неизследвано поле. Затова избраната тема е важна и изключително актуална, а собственият опит на докторанта като успешно интегрирал се в Холандия и като библиотекар, работещ активно в тази област в най-голямата обществена библиотека – Столичната библиотека в Амстердам, до много голяма степен предопределят успешното проучване на избраната тема.

## 2. Методика на изследването и характеристика на съдържанието на дисертационния труд

Изследването проучва аналитично имиграционната и интеграционна политика на ЕС, с акцент върху холандския модел, както и ролята на холандските обществени библиотеки, но и на други обществени библиотеки от страни-членки на ЕС.

Обект на изследването е обществената библиотека, предмет – създаването на ресурси и услуги за имигранти в холандските обществени библиотеки. Основната цел е да бъде създаден препоръчителен модел за библиотечно-информационно обслужване, обучение и интеграция на имигранти, чрез изследване на холандската имиграционна политика и анализ на библиотечни практики за работа с имигранти в обществени библиотеки и по –специално на Обществената библиотека в Амстердам. Поставените изследователски задачи, свързани с основната цел на изследването са пет, като за изпълнението им са използвани разнообразни изследователски методи : проучване на научна литература, исторически, сравнителен и правен анализ, сравняване на добри библиотечни практики, анализ на емпирични данни. Докторантът формулира две работни хипотези – първата: интегрирането на имигранти чрез обществените библиотеки се изразява в задълбочен анализ на процесите и отлично познаване на законите и разпоредбите, свързани с имиграцията и интеграцията, които са основа за създаване на програми, услуги и мероприятия и втора: разработването на мерки за интегриране, включително лесен достъп до информация и форми за социално включване, трябва да са основни задачи на обществените библиотеки. Наред с посоченото по-горе, в Увода са изяснени основните понятия, използвани в дисертационния труд. Подробно е изяснено понятието „миграция” и видовете миграция според Международната организация по миграция, Статистическото бюро на Холандия и литературни данни. От различните дефиниции докторантът избира аргументирано една, към която се придържа в изследването си. Много подробно, отново въз основа на литературни данни, е изяснено и понятието „интеграция”, като

от многобройните дефиниции докторантът избира дефиницията на ЕС. В изследването си въвежда и предложеното от ЮНЕСКО понятие „акултурация“, свързано с превръщането на имигранта в гражданин на приелото го общество.

**В Глава първа** изключително подробно са изяснени теоретичните, исторически и правни аспекти на миграционните и интеграционни процеси. След един много съдържателен исторически преглед на миграционните процеси в Европа, Азия и Африка, докторантът прави подробен преглед на имиграционната политика на САЩ и Канада като най-типични примери за мигрантски държави. Отличното познаване на исторически събития, географски открития и закони, проучването на редица литературни данни, които не дават категорична класификация на етапите на миграционните процеси, му позволяват да направи обобщение и собствена класификация на основните етапи на развитието на имиграцията като процес. Това предварително проучване е необходимо, тъй като е основа за проучването на първите основни интеграционни модели и теории на известни учени, главно социолози, чиито теории са, определяни най-общо, асимилационни. Изяснена е появата през 70-те години на XX в. на нов интеграционен модел – мултикултурализмът, в основата на който са свобода на развитието на етническите общности, поощряване на традиционната им култура и на различията и който съществува до средата на 90-те години на XX в. /с изключение на Канада, където работи и досега/. Посочва се и третият, определян като акултурационен модел, на който сме свидетели днес. За пълнота на теоретичното изясняване на проблема, Д. Русков посочва и формите на интеграция. Много задълбочено са изследвани етапите и тенденциите в имиграционната и интеграционна политика на ЕС, каквато е една от постанените задачи в увода на изследването, анализирани са всички законодателни инициативи на ЕС, разгледани по хронология на приемането им, посочена е периодизацията на европейската миграционна политика. Подробен са изследвани проблемите, с които се сблъсква ЕС при провеждането на политиките за развитие на имиграционните и интеграционни процеси. Докторантът показва отлично познаване на редица теоретични изследвания, държавни политики и политики на ЕС и което е особено важно, аргументирано дава собствена критична оценка.

В изпълнение на друга от поставените задачи, Д.Русков прави анализ на имиграционната и имиграционна политика на Холандия от XVI, когато започват мигрантски процеси, досега. И в тази част на първа глава той показва отлично познаване на събития, свързани с историята на Холандия, които довеждат до мигрантски движения, на законодателните мерки, които холандската държава предприема, както и на промяната им, когато обществените промени и създадите се проблеми налагат това. Изяснява защо мултикултурализмът като интеграционен модел, работещ дълго време в страната, започва да се изчерпва. С таблици и фигури е представено населението на Холандия според произхода на имигрантите по континети и най-големите мигрантски групи според етническия им произход. Направено е специално проучването на полските и български емигранти, чрез анализ на теоретични и емпирични социологически изследвания. Част от тази глава изяснява

правната рамка за интеграция на чужденците в холандското общество, трите основни действащи закона и промените в тях. Много добро впечатление правят собствени коментари на докторанта по отношение на законите.

За целите на дисертационния труд изключително подробно са представени холандските интеграционни модели. На основата на редица теоретични изследвания и емпирични проучвания, анализирани много подробно, докторантът посочва четири такива модела : асимилационен, двупосочен, мултикултуралистски и акултурационен. Проследява и обосновава появата им, изяснява причините за случилото се вече на практика отпадане на мултикултуралисткия интеграционен модел и създаването на новия, засега последен, акултурационен модел.

Тази глава, която, самостоятелно разглеждана, може да бъде използвана и като справочник по имиграционна и интеграционна политика, показва задълбочените познания на докторанта по темата, умението да синтезира резултатите от многобройните научни изследвания и да прави собствени критични коментари и оценки. Изводите, които прави в края на главата, са особено ценни. Най-важните от тях са : при регулиране на миграционните и интеграционни процеси се наблюдава създаване на прекалено голям брой програми, планове и пактове на Европейския съюз, които са с „изключително голяма повторемост”, но за да бъдат ефективни, трябва да бъдат прилагани; почти липсва граждански и експертен дебат преди приемането им; засилване на имиграцията към икономически стабилните страни, което предизвиква голямо разнообразие от култури, предимно в големите европейски градове; все още се търси баланс между политиките за сигурност и спазването на основните човешки права. И още – от една от най-либералните държави, през последните петдесет години Холандия се превръща в една от най-консервативните държави в областта на имиграционната и интеграционна политика, като процесите вероятно ще продължат и в бъдеще. Прогнозата на докторанта е, че процесът по приемане на имигранти ще продължи, но страната ще провежда строга политика, като правителството, в сътрудничество с други организации, ще предприема мерки за интегриране на имигрантите.

**В Глава втора** докторантът е проучил ролята на обществените библиотеки за интегриране на имигранти. Тази глава е особено важна, тъй като ефективността на библиотеките, в частност на обществените библиотеки, се определя от това, доколко те отговарят на обществените процеси и активно участват и подпомагат гражданите да се адаптират към тях. Докторантът изяснява какви промени са настъпили в холандското общество, какви законодателни мерки са предприети и как те рефлектират върху имигрантските процеси, за да открие новите задачи пред библиотеките. И тук той показва отлично познаване на основополагащи за дейността на библиотеките документи, както и законовите промени, предприети от холандското правителство.

Важна част от тази глава е проучването на работата с имигранти в холандските обществени библиотеки. Той обособява два периода : от 1979 г. до 2000 г. и втори, от

2000 г. до 2018 г., като се обосновава с факта, че до 2000 г. в Западна Европа, вкл. Холандия, работата с емигрантите не е приоритет за правителствата. След 2000 г. мултикултурализмът започва да се изчерпва като имиграционен модел, като постепенно се налага моделът на акултурация. Като повратен момент докторантът определя и промяната в холандския „Закон за гражданска интеграция”, който задължава имигрантите да се превърнат в активни граждани, като сами заплащат курсовете по холандски език и интеграция в холандското общество. Именно тук се появява и новата ниша за холандските обществени библиотеки. От създаването на мултикултурни колекции, тяхната дейност се насочва към извършването на услуги и мероприятия, които да подпомагат интеграцията на имигрантите. Изключително подробно са представени добри библиотечни практики, проекти, програми, услуги, разнообразни инициативи, предприети от холандските библиотекари след 2000 г., както и програмни статии в специализирани издания. Изводите, които докторантът прави за двата посочени периода, са особено ценни. Най-важните от тях са, че колкото повече холандският имиграционен модел се затваря – от мултикултурен към акултурен, толкова по-важна става ролята на обществената библиотека за интеграцията на чужденците. Библиотеките работят съвместно с други организации, вкл. и с чужди библиотеки. С оглед на това, че имиграционните вълни не затихват, ролята на обществените библиотеки при интеграционните процеси ще се увеличава, а броят на извършваните услуги ще се разнообразява. В тази връзка изключително подробно са представени добри практики на обществените библиотеки в Харлем, Хага, Ротердам, както и най-успешни практики на чужди библиотеки в страните-членки на ЕС.

В тази глава е направен и анализ на дейностите и услугите за имигранти в обществените библиотеки на сходни на Холандия страни като практики и стандарти, а именно – 27-страни-членки на ЕС. Използван е подходящ метод – дистанционно изследване на услугите, представени на сайтовете на столични библиотеки на посочените страни. При необходимост, са осъществени контакти с библиотекари по имейли. Докторантът логично ги разделя на две групи – западноевропейски и източноевропейски столични библиотеки, поради различния опит и практики, които те имат. Избраните пет показателя са подходящи, а резултатите са представени подробно в табличен вид. Направените изводи са важни за бъдещите дейности на библиотеките, още повече че изследването е обзорно, изчерпателно и с конкретни примери. Логично се налага изводът, че библиотеките в източноевропейските страни се посещават слабо от имигранти, като причините са обективни, затова и услугите, предлагани в тях, са малко. От друга страна, дори при голям брой имигранти в някои западноевропейски страни, библиотеките в тях не предлагат такива услуги.

**Глава трета** е най-важната в изследването. Докторантът проследява и анализира подробно многобройните специализирани услуги, ресурси и мероприятия за имигранти в Обществената библиотека в Амстердам – проекти, библиотечни посещения, обучителни модули, библиотечни услуги и мероприятия за имигранти /тук е и проектът „Клуб за култура Втора родина”, иницииран от докторанта и

спечелил награда за иновация на Обществената библиотека в Амстердам/. За да проучи ефективността на услугите и инициативите за имигранти в тази библиотека, той провежда емпирични изследвания. Избраният подход е от локално към национално и от национално към интернационално ниво. Първото проучване е проведено през 2013 г., второто – през 2016 г. За целта са подготвени две анкети с много добре обмислени и формулирани въпроси, които включват пол, образование, възраст, страна на произход, честота и причини за посещение на библиотека и т.н. Анкетите са представени като Приложения в края на дисертацията. Целева група са имигрантите и тяхната оценка за специализираните услуги за тях. Важно е да отбележим, че първата анкета е направена малко преди промяната в „Закона за интеграция на новопристигнали“, когато всички курсове и изпитите по интеграция са безплатни. Втората анкета е проведена три години след промяната в Закона, когато Обществената библиотека в Амстердам вече има нови услуги и играе много по-активна роля в процеса на интеграция. Организирана е и фокус-група, за да бъде анализиран процеса по интеграция чрез услугата „Клуб за култура Втора Родина“. Всеки от поставените въпроси за трите емпирични изследвания е коментиран подробно от докторанта, като е направено и сравнение на отговорите в анкетите за двата посочени периода. Представените таблици и фигури илюстрират отлично резултатите. Получените резултати и изводите имат не само аналитичен, но и практически характер и според докторанта, са станали основа за изработване и прилагане на нови решения, които подобряват обслужването. Третото емпирично изследване е свързано с дейността на „Клуб за култура Втора Родина“, създаден на базата на резултатите от първото анкетно проучване от 2013 г. и цели да оптимизира дейността му. В проведената анкета са включени три целеви групи – стари, нови емигранти и местни холандци. Въпросите и отговорите са коментирани от докторанта подробно, а през 2017 г. са публикувани статии в националното библиотечно списание и в списанието за учители по холандски език. Така резултатите получават публичност и могат да се ползват като добри практики от заинтересованите специалисти.

В допълнение към трите емпирични изследвания докторантът провежда и т.н. от него „дълбочинно интервю“, с което проучва мнението на холандските библиотечни специалисти от различни обществени библиотеки в Холандия за работата им с потребителите-имигранти. По този начин той е изследвал двете групи участници в процеса – имигранти и библиотекари. Интервютата са направени по телефона или на работното място. И тук отговорите са коментирани изключително подробно и професионално.

Проведените анкети и анализът на отговорите, както и изследванията, коментирани в предходните глави, са позволили на докторанта да открие проблемните области и да препоръча мерки за тяхното преодоляване. Най-важните проблеми според него са свързани с достъпа до целевата група, държавното финансиране на услугите за имигранти, недостигна библиотечния персонал, липса на целенасочена политика на общините, ограничен контрол върху качеството на обслужването.

Обзорът на литературните източници, на законовата база, проведените емпирични изследвания и практическят опит на докторанта са му позволили да изготви собствен препоръчителен модел за библиотечно – информационно обслужване и социална интеграция на имигранти, предназначен за обществените библиотеки. Преди да предложи този модел, Д. Русков анализира съществуващи подобни модели, изготвени от експерти и изследователи и които той определя като основа за изграждане на собствения си модел. В допълнение е проучил и други документи, които коректно е цитирал. Собствения си модел определя като „гъвкав”, тъй като може да бъде използван от всички обществени библиотеки в общини с големи имигрантски общности, след промени съобразно спецификата на библиотеките и целевите групи. Важно е да отбележим, че според него подобни услуги и продукти в България не могат да бъдат реализирани поради факта, че броят на имигрантите в страната е малък, а образователното им ниво – високо, поради което избират да изучават български език в училищата. При промяна на обстоятелствата обаче, моделът може да бъде използван.

Моделът е представен във фиг.20, а структурата му включва: целева група и начини за нейното достигане, финансиране на проекти и услуги, персонал, видове услуги, сътрудничество с други организации. Към всяка от тези основни части са посочени подчасти със съответните пояснения.

В Заключението е направено обобщение на проучените въпроси и постигнатите резултати.

### 3. Автореферат на дисертационния труд и публикации по темата

Предоставеният автореферат е с общ обем от 42 стр. и съдържа: обща характеристика на дисертационния труд (обект, предмет, цел, задачи, обхват и методология на изследването), актуалност и избор на темата, структура и съдържание на дисертационния труд, кратко изложение на дисертационния труд, изводи, приноси и списък публикациите по темата. Авторефератът на дисертационния труд е информативен, вярно отразява съдържанието на труда, основните постановки, формулираните от автора научни приноси и получените резултати. Публикациите по темата са 10, една от които е в съавторство с научния ръководител, представят получените резултати и осигуряват необходимата публичност на научните приноси.

### 4. Оценка на основните резултати и приносите на дисертационния труд

Докторантът е изпълнил поставените в изследването задачи и е доказал работните си хипотези. Приносите, формулирани от докторанта в автореферата, са пет (3 - с общотеоретичен характер и 2 – с приложен характер).

Внимателният прочит и анализът на разглеждания дисертационен труд дават основание да се посочат следните положителни резултати, научни и приложни приноси на изследването:

- Изяснени са подробно и с необходимите коментари на автора имиграционните политики от появата на първите имигрантски движения досега
- Подробно е изследвана холандската имиграционна политика, като законодателните мерки и промените в тях са тълкувани подробно
- Представени са основните интеграционни модели
- Изяснена е ролята на обществените библиотеки и в частност на холандските обществени библиотеки в променените обществени условия, както и законодателни инициативи на холандското правителство
- Анализирани са работата на холандските обществени библиотеки след настъпилите промени в интеграционната политика и преминаването от либерален към по-консервативен модел
- Резултатите от проведените емпирични проучвания дават полезна информация за всички заинтересовани страни и могат да бъдат използвани при оптимизиране на библиотечно-информационното обслужване на имигранти и при създаването на нови услуги и инициативи за тях
- Създаденият от докторанта препоръчителен модел за библиотечно-информационно обслужване на имигранти е приложим за холандските, но и за други обществени библиотеки, като може да бъде адаптиран съобразно тяхната специфика

## 6. Препоръки

Приносителите, посочени в Автореферата, би трябвало да бъдат посочени и в самия дисертационен труд.

7. Заключение Представеният дисертационен труд е в нова и интензивно развиваща се област, която изисква от автора сериозни теоретични и практически познания, каквито Димитър Русков безспорно притежава. Изследването притежава необходимите качества и отговаря на изискванията за придобиване на образователна и научна степен „доктор“, предвидени в Закона за развитието на академичния състав в Република България. Това ми дава основание да дам положителна оценка на труда и да предложа на уважаемото жури за дисертационния труд „Ролята на обществената библиотека в контекста на имиграционната и интеграционна политика на Холандия“ на Димитър Георгиев Русков да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

09.07.2019

Рецензент:

доц. д-р Елена Янакиева